

Intersectionaliteit in de media: representatie van Nederlandse Kamerleden met een migratieachtergrond in dagbladen, 1986-2016

Liza Mügge en Anne Louise Schotel

ABSTRACT

The media are key actors in political inclusion and exclusion. Existing research has shown that women and racial minorities receive less coverage and are portrayed more negatively than white males. Yet, less is known about differences in media coverage within and between groups. This study disentangles such variation with an intersectional lens. Drawing on newspaper analysis of all 55 politicians with a migration background who ever held a seat in Dutch parliament (1986-2016) we analyze the quantity and tone of media coverage and examine how they are identified. Our findings show that although women receive more coverage than men, this is no advantage. Women are framed more often and in more variety as 'different' compared to their male minority colleagues. The most visible politicians are particularly negatively described in terms of their different identities when they aim to achieve a higher position of power in the party.

KEYWORDS: intersectionality, media, political representation, gender, ethnicity, categories

1. Inleiding

De media maken zichtbaar wie aan de norm politicus beantwoordt en wie ervan afwijkt. Media zijn daarom een van de belangrijkste radars in mechanismen van politieke insluiting en uitsluiting. Angelsaksisch onderzoek laat zien dat de media gender en ras expliciet benoemen bij respectievelijk vrouwen en zwarten, terwijl

dat bij witte mannelijke politici onbenoemd blijft (zie o.a. Kahn & Goldenberg, 1991; Campbell & Childs, 2010; Caliendo & McIlwain, 2006). In dit artikel kijken we inductief hoe politici met een migratieachtergrond gecategoriseerd worden op onder andere gender, etniciteit, ras, seksualiteit, burgerschap, religie en regionale binding in de media.

De conceptuele term voor meervoudige categorisering is intersectionaliteit. Het samenspel van verschillende sociale categorieën, gebaseerd op bijvoorbeeld etniciteit, gender en sociale klasse, beïnvloedt de positie van een groep in een samenleving (voor een uitvoerig overzicht van intersectionaliteit zie Hancock, 2016). Intersectionaliteit is een steeds gangbaardere benadering in onderzoek naar politieke vertegenwoordiging (Erzeel & Mügge, 2016; Mügge & Erzeel, 2016). Het legt bloot onder welke omstandigheden kruisingen van sociale categorieën in het voordeel en in het nadeel werken van politici die niet tot de dominante groepen behoren. Hoewel media cruciaal zijn voor het functioneren van een politicus, is er wetenschappelijk weinig bekend over de manier waarop achtergronden van politici samenspeelen in de media en wat het effect hiervan is. De enkele bestaande intersectionele studies naar mediarepresentatie richten zich op gender en etniciteit of ras tijdens verkiezingscampagnes in Groot-Brittannië (Ward, 2017) en Canada (Tolley, 2015).

Intersectionaliteit gaat echter verder dan gender, etniciteit en ras. Bovendien spelen media ook tijdens de zittingsperiode een belangrijke rol in het functioneren van politici. Om een bijdrage te leveren aan dit ontlukende onderzoeksveld kiezen wij voor een open en inductieve benadering. Deze aanpak stelt ons in staat verder te kijken dan gender en etniciteit en zichtbaar te maken hoe media politici die niet tot de meerderheid behoren representeren.

In dit artikel bestuderen wij met een intersectionele lens de mediarepresentatie van alle 55 politici met een 'niet-westerse' en 'postkoloniale' migratieachtergrond die in een periode van dertig jaar zitting hadden in de Tweede Kamer (1986-2016). De data bestaan uit alle artikelen in Nederlandse kranten waarin de politici met een migratieachtergrond tijdens hun zittingsperiode genoemd worden. De centrale onderzoeksvragen zijn: welke combinaties van categorieën zijn het meest zichtbaar en hoe representeren media die? Het gaat hier dus niet om zelfidentificatie van politici, maar externe categorisering door de media. Door vergelijking tussen groepen kunnen wij achterhalen welke combinaties van identiteiten onder welke omstandigheden in het voordeel of in het nadeel werken van politici. Dat verschaft inzicht in de constructie van hun publieke imago van politici uit minderheidsgroepen.

Onze bevindingen tonen dat hoewel gender en etniciteit belangrijke categorieën zijn, media aan Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond een verscheidenheid aan identiteiten toeschrijven. Kranten belichten intersectionele identiteiten met name negatief – in de zin dat er openlijk wordt getwijfeld aan kwaliteit, kennis en kunde – wanneer een Tweede Kamerlid een machtspositie ambieert en probeert deze opgelegde identiteiten te ontstijgen.

In de volgende paragraaf bespreken we bestaand onderzoek naar mediarepresentatie en intersectionaliteit en formuleren een aantal verwachtingen. Vervolgens schetsen we de relevante context, zoals de migratiegeschiedenis, labels die gebruikt worden om burgers met een migratieachtergrond te benoemen en de vertegenwoordiging van deze groepen in de Kamer. Na een methodologische verantwoording volgt de analyse die uiteenvalt in drie delen: 1) algemene zichtbaarheid in de media, 2) toegeschreven identiteiten en veelvoorkomende intersecties van identiteit en 3) de toon van de mediarepresentatie aan de hand van vijf portretten van de meest zichtbare Kamerleden met een migratieachtergrond.

2. Categorisering, intersectionaliteit en de media in politieke vertegenwoordiging

Intersectioneel onderzoek toont dat categorieën zoals leeftijd, seksualiteit, religie, generatie en etniciteit in samenspel effect hebben op kandidaatstelling en de samenstelling van kieslijsten (Randall, 2016; Evans, 2016; Severs et al., 2016). Kandidaten op verkiesbare plekken vormen een intersectioneel palet dat een zo breed mogelijk electoraat moet aanspreken. De nummer 1 is nagenoeg altijd een witte man rondom wie de lijst wordt samengesteld (Celis et al., 2014). Intersectionaliteit maakt verschillen tussen en binnen groepen zichtbaar.

Hoewel de media een cruciale schakel zijn in politieke vertegenwoordiging is een intersectioneel perspectief nog niet gangbaar. Met uitzondering van enkele studies, richt bestaand onderzoek zich ofwel op vrouwen ofwel op etnische en raciale minderheden, vooral in de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Canada. Dit veld onderscheidt drie aspecten van media-aandacht: kwantiteit, de identiteiten die media benoemen en de toon waarop zij die identiteiten bespreken (Ward, 2017). We bespreken deze aspecten achtereenvolgens en verbinden ze met algemene literatuur omtrent politieke communicatie.

2.1. Kwantiteit

Kwantiteit van media-aandacht gaat over de mate waarin politici aan bod komen in de media. Niet alle politici zijn even nieuwswaardig. Politici wier handelen politieke uitkomsten kan beïnvloeden krijgen meer aandacht dan politici met minder politieke macht (De Vos, 2014; Tresch, 2009). De zogenaamde *news value theory* verklaart welke individuele en institutionele aspecten de interesse van media in politieke actoren vergroten (Galtung & Ruge, 1965). Bij individuele kenmerken van politici maakt deze theorie onderscheid tussen rol-relevante en

rol-onafhankelijke kenmerken van politici (Rosar, Klein & Beckers, 2008). Rol-relevante kenmerken zijn vaak onderzocht, aangezien ze voor de hand liggend van belang zijn voor politiek succes. Rol-onafhankelijke kenmerken lijken echter in belang toe te nemen voor electoraal succes en media-aandacht (De Vos, 2014). Zo zijn persoonlijke kenmerken, zoals leeftijd en fysieke aantrekkelijkheid, sterk bepalend voor de nieuwswaarde van een politicus (zie Rosar, Klein & Beckers, 2008; Midtbø, 2011).

Intersectioneel onderzoek toont hoe persoonlijke kenmerken op basis van gender en ras interageren. In Groot-Brittannië en de Verenigde Staten zijn vrouwelijke politici minder zichtbaar dan mannen (Kahn & Goldenberg, 1991; Campbell & Childs, 2010; Ward, 2017). De verschillen zijn groot: tijdens de campagne voor de verkiezingen in 2010 in Groot-Brittannië wijdden kranten 71% van de artikelen over kandidaten volledig aan mannen, tegenover een schrale 8% uitsluitend aan vrouwen (Ross et al., 2013). Vrouwen uit een etnische minderheidsgroepering kregen in dezelfde campagne echter bijna twee keer zoveel aandacht (Ward, 2017). Intersectionaliteit laat zien dat kwantiteit in media-aandacht niet hetzelfde is voor *alle* vrouwelijke politici; etnische minderheden hebben hier een voordeel.

Een andere benadering van ongelijke media-aandacht richt zich op 'politieke golven'. Dit onderzoek laat zien dat sommige politici beter in staat zijn om aandacht te genereren. Zij maken gebruik van een plotselinge stijging in media-aandacht naar aanleiding van een specifiek politiek thema of voorval, een zogenaamde golf (Shaefer & Wolfsfeld, 2009; De Vos, 2014).

De eerder genoemde studies gaan niet in op genderverschillen in de kwantiteit van mediarepresentatie binnen etnische groepen. Werkt dat hetzelfde als voor witte politici en hebben mannen hier een voordeel? Mannelijke witte politici zijn niet alleen zichtbaarder in de media, ze zijn ook beter vertegenwoordigd in nationale parlementen. In 2017 is wereldwijd het aandeel vrouwelijke parlementsleden slechts 23%.¹ Onder politici met een migratieachtergrond zien we in West-Europese landen, zoals Nederland, Zweden, België en Frankrijk, een omgekeerd patroon: vrouwen met een migratieachtergrond zijn, relatief aan hun aandeel in de bevolking, in grotere aantallen vertegenwoordigd in parlementen dan hun mannelijke collega's (zie o.a. Freidenvall, 2016). Door de specifieke combinatie van twee achtergronden spreken zij vrouwen én etnische minderheden aan. Dat maakt hen electoraal interessanter voor partijen dan mannen met een migratieachtergrond (Celis et al., 2015). We verwachten daarom dat dit patroon zich weerspiegelt in de kwantiteit van mediarepresentatie: vrouwelijke politici met een migratieachtergrond zijn zichtbaarder dan mannen met een migratieachtergrond. Dit artikel kijkt niet naar hoe Kamerleden media gebruiken en bestudeert dan ook niet hoe politici zelf greep hebben op een mediagolf. We zullen wel kijken naar de *inhoud* van een golf.

2.2. *Benoemen van identiteit in mediarepresentatie*

Voor een politiek imago is de manier waarop de media identiteit markeren van belang. Verschillende onderzoeken vinden dat media het gender van vrouwelijke politici vaak onderstrepen (Adcock, 2010; Mariani et al., 2015). Deze markering benadrukt dat vrouwen een noviteit zijn en afwijken van de norm, omdat het gender van mannelijke politici onbenoemd blijft. Over raciale minderheden in de Verenigde Staten zijn bevindingen vergelijkbaar: media benadrukken ras, terwijl het ras van witte politici onbenoemd blijft (Caliendo & McIlwain, 2006). In Canada vindt Tolley (2015) dat media vrouwelijke politici uit etnische minderheidsgroeperingen vooral in termen van ras *en* gender beschrijven. We kunnen daarom verwachten dat ook onder Kamerleden met een migratieachtergrond media vrouwen in termen van gender én etniciteit bespreken en mannen louter in termen van etniciteit. Maar hoewel een intersectionele benadering verder kijkt dan gender en etniciteit alleen, zijn er geen gegevens beschikbaar over andere groepslabels. Wij vragen daarom eveneens open en inductief: in welke categorische termen bespreken media Kamerleden met een migratieachtergrond?

2.3. *Toon van mediarepresentatie*

Onderzoek naar politieke communicatie en mediarepresentatie richt zich met name op de kwantiteit van de media-aandacht. De vraag naar de effecten van de manier waarop politici zichtbaar worden blijft daardoor onderbelicht. Een algemene bevinding is dat de media in het nadeel werken van vrouwelijke politici (Campbell & Childs, 2010; Campus, 2013; Falk, 2013; Garcia-Blanco & Wahl-Jorgensen, 2012; Heldman et al. 2005; Ross et al., 2013; Sreberny-Mohammadi & Ross, 1996). Het benadrukken van gender positioneert vrouwen als onnatuurlijke politieke actoren (Falk, 2008). Bevindingen naar representatie van minderheden zijn vergelijkbaar. Zij die doorstoten in de politiek zijn 'hyperzichtbaar' in de media, hoe ze overkomen en hun daden worden onder een vergrootglas gelegd (Puwar, 2004). Etnische categorisering in politiek bevestigt zo het anders-zijn en de buitenlandse oorsprong van politici (Rosenberger & Stöckl, 2016). Maar ook hier bestaan verschillen tussen etnische groepen. In de Verenigde Staten en Canada benadrukken de media het succes van sommige Aziatische groepen meer dan dat van andere groepen (Hamlin et al., 2015).

Door het markeren van stereotypen die oorsprong vinden essentialistische lichamelijke kenmerken op basis van ras en gender worden vrouwelijke politici en politici die deel uitmaken van een raciale minderheid negatiever beoordeeld dan witte mannelijke politici (Gershon, 2012). De studie van Niven (2004) concludeert dat onder politici die verwickeld zijn in vergelijkbare corruptieschandalen, de me-

dia minder aandacht schenken aan de misstappen van witte politici dan aan die van vrouwen en Afro-Amerikanen.

Een van de weinige intersectionele studies naar mediarepresentatie concludeert dat er tevens een duidelijk verschil is tussen vrouwelijke politici. In de Britse verkiezingscampagne van 2010 presenteren media vrouwelijke kandidaten die behoren tot een raciale minderheidsgroep negatiever – door openlijk twijfel uit te spreken over hun kennis en kunde – dan witte vrouwen (Ward, 2017), terwijl de vrouwen in deze campagne wel meer media-aandacht kregen dan witte vrouwen. Ook Canadees onderzoek vindt dat successen van vrouwelijke etnische minderheden onderbelicht blijven (Tolley, 2015). Door de kruising van gender en etniciteit, geassocieerd met twee politiek marginale groepen, is de verwachting dat vrouwelijke Kamerleden met een migratieachtergrond meer in beeld komen dan hun mannelijke collega's.

Onderzoek naar mediarepresentatie van politici concentreert zich tot dusver vooral op gender of ras in verkiezingscampagnes, en meer recentelijk op de intersectie tussen deze twee en dan vooral onder vrouwen. Gezien het belang van zichtbaarheid in de media voor zittende politici met een migratieachtergrond richt dit artikel zich niet op campagnes maar op de periode dat zij Kamerlid zijn.

3. Nederlandse Kamerleden met een migratieachtergrond

Vergeleken met andere West-Europese immigratielanden kenmerkt Nederland zich door een lange geschiedenis van Kamerleden met een migratieachtergrond (Pathways, 2016). De entree van Kamerleden met een andere achtergrond weerspiegelt immigratiepatronen naar Nederland. In de eerste fase zijn dat vooral mensen met een koloniale achtergrond, afkomstig uit Suriname en Indonesië. Later treden ook Kamerleden toe die – of wier familie – naar Nederland zijn gemigreerd door gastarbeidovereenkomsten met Marokko en Turkije evenals Kamerleden die – of wier ouders – gevlucht zijn. Het eerste Kamerlid dat niet wit is – de in Nederlands-Indië geboren Roesstam Effendi – vertegenwoordigde de Communistische Partij Nederlands (CPN) van 1933 tot 1946. Pas veertig jaar later is structurele vertegenwoordiging van Kamerleden met een migratieachtergrond een feit. De Nederlands-Molukse John Lilipaly (PvdA) wordt verkozen in 1986. De eerste Kamerleden met een migratieachtergrond zijn man. Pas in 1994 treedt de eerste vrouw toe – de Nederlands-Surinaamse Tara Singh Varma (GroenLinks). Tussen 1998 en 2010 is rond de 70% van de Kamerleden met een migratieachtergrond vrouw (Mügge & Damstra, 2013). In de periode 2010-2016 wordt het verschil kleiner. Hoewel vrouwen met een migratieachtergrond procentueel beter vertegenwoordigd blijven dan mannen met een migratieachtergrond, en de genderverhouding vele malen beter is dan onder witte vrouwen (rond de 37%), wordt de verdeling langzaam gelijk.

4. Methoden

De steekproef van deze studie betreft alle 55 Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond over tien parlementaire cohorten (1986-2016). Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond in deze studie zijn burgers die worden aangeduid als 'niet-westers' of die een koloniale achtergrond hebben (zoals Indonesië). Het zijn de groepen die door huidskleur en afkomst het meest zichtbaar zijn in de Nederlandse politiek en doelgroep waren van het immigratie- en integratiebeleid (Penninx & Vermeulen, 1994). Westerse (witte) Nederlandse burgers met een migratieachtergrond blijven onbenoemd in het publieke debat en de politiek (Mügge et al., te verschijnen). Door deze onzichtbaarheid gaan zij op in de 'witte' norm en zijn ze geen onderdeel van deze studie.

De data bestaan uit artikelen uit de Nederlandse nationale en regionale kranten, beschikbaar in de LexisNexis-database: *Algemeen Dagblad*, *De Volkskrant*, *Trouw*, *NRC Handelsblad*, *Telegraaf*, *Financieel Dagblad*, *Noord-Hollands Dagblad*, *Limburgs Dagblad*, *Rotterdams Dagblad*, *Haagse Courant*, *Brabants Dagblad*, *Dagblad van het Noorden* en *Het Parool*.

Om geen categorieën uit te sluiten betreffen de zoektermen alleen de volledige naam van het Tweede Kamerlid en de ambtsperiode. De keuze om krantenartikelen te analyseren in plaats van televisiefragmenten stelt ons in staat de gehele periode vanaf 1986 tot het heden door hetzelfde medium te bekijken. Bovendien besteden kranten aandacht aan een grotere variëteit aan politieke spelers, terwijl berichtgeving op televisie vooral aandacht heeft voor partijleiders (Scammell & Semetko, 2008).

Deze zoektermen resulteerden in een totaal van 37.228 artikelen waarin de 55 Kamerleden tijdens hun zittingsperiode genoemd werden. Vervolgens hebben we onderscheid gemaakt tussen artikelen waarin kranten Kamerleden in uitsluitend neutrale termen bespreken en artikelen waarin dat niet het geval was. Onder neutrale termen vallen: het benoemen van een Tweede Kamerlid als 'politicus', 'Tweede Kamerlid', 'portefeuillehouder' of 'PvdA-lid'. Dit onderscheid leverde 1.398 artikelen op waarin de Tweede Kamerleden niet in neutrale termen besproken werden en die zijn ingevoerd in MAXQDA (zie ook Tabel 1).² Op basis van deze data is aan de hand van open codering een initieel codeerschema gemaakt. Indicatoren van codes in deze fase waren beschrijvingen in termen van identiteit. Daaronder valt elke verwijzing naar bijvoorbeeld persoonlijkheid, achtergrond, leeftijd, gender, seksualiteit en privéleven. Dit codeerschema is eerst toegepast in een segment van data van de vijf meest besproken Kamerleden totdat er geen nieuwe identiteiten meer gevonden werden. Daarna is de structuur van het codeerschema bepaald en zijn de individuele codes gedefinieerd aan de hand van vier aspecten: naam van de code, beschrijving van de betekenis van deze naam, een voorbeeld van een codering en de regels voor toepassing van de code. Op basis van dit schema zijn alle data gecodeerd en geanalyseerd.

De gecodeerde verwijzingen naar identiteit bevatten zowel beschrijvingen als citaten of uitspraken over identiteit van Tweede Kamerleden zelf. Het is niet duidelijk of het bij deze citaten of uitspraken om zelfidentificatie gaat, aangezien we niet kunnen vaststellen in hoeverre Kamerleden correct geciteerd zijn. Alle verwijzingen naar identiteit zijn daarom opgevat als toegewezen door de media.

Deze aanpak stelt ons in staat om de toewijzing van identiteit in de media op een fijnmazige manier in kaart te brengen. We bekijken achtereenvolgens (1) de kwantiteit van de media-aandacht, (2) de markering van identiteit – hoe wordt men beschreven en welke labels van identiteit vallen samen en (3) de toon van deze markering. Om de toon van de media-aandacht te meten zijn de vijf meest besproken Tweede Kamerleden geselecteerd en is onderzocht op welke momenten zij in termen van hun identiteit beschreven werden door de artikelen chronologisch te sorteren. Doordat deze Kamerleden zo vaak besproken zijn in termen van identiteit, is het mogelijk patronen in deze benoemingen te ontdekken. Dat resulteert in een inhoudelijk overzicht van ‘golven’ van media-aandacht en een analyse van de toon van de berichtgeving in deze golven.

5. Kwantiteit: zichtbaarheid in de media

Overeenkomstig onze verwachting genereren vrouwen met een migratieachtergrond meer media-aandacht dan mannen, respectievelijk gemiddeld 719 versus 626 keer per persoon (Tabel 1). Berichtgeving over vrouwen benoemt identiteit vaker dan bij mannen, respectievelijk gemiddeld 27 en 23 keer per persoon. Daaruit kunnen we opmaken dat mannen met een migratieachtergrond iets dichterbij de norm-politicus liggen dan vrouwen met een migratieachtergrond, omdat kranten hen minder vaak in termen van identiteit bespreken. Vrouwen daarentegen worden zichtbaarder gemaakt. In de volgende paragraaf tonen we welke identiteiten kranten uitlichten.

TABEL 1. **Overzicht van het totaal aantal artikelen, het aantal artikelen dat verwijst naar identiteit en het aantal keer dat een identiteitslabel toegepast werd, uitgesplitst naar gender.**

	Kamerleden met migratieachtergrond (n = 55)	Zichtbaarheid: totaal aantal artikelen (n = 37.228)	Identiteit: aantal artikelen die identiteit markeren (n = 1.393)	Aantal coderingen van identiteit (n = 2.680)
Mannen	25	15.647 (Gemiddeld 626 artikelen p.p.)	577 (Gemiddeld 23 artikelen p.p.)	1.093 (Gemiddeld 44 keer p.p.)
Vrouwen	30	21.581 (Gemiddeld 719 artikelen p.p.)	816 (Gemiddeld 27 artikelen p.p.)	1587 (Gemiddeld 53 keer p.p.)
Totaal	55	37.228	1.393	2.680

6. Categorieën: toegeschreven identiteiten

Onderzoek naar mediarepresentatie van politici uit een etnische minderheidsgroepering is hoofdzakelijk gericht op gender en/of ras. Uit onze inductieve analyse blijkt een diverser beeld: uit de artikelen zijn 64 codes en 10 categorieën afgeleid. De meest toegeschreven identiteiten zijn gebaseerd op het herkomstland (1.093 keer), regionale afkomst (238 keer), gender (253 keer) en religieuze identiteit (209 keer). Door het onderscheid allochtoon/autochtoon dat is gebaseerd op herkomstlanden heeft de verwijzing naar herkomstland zowel een etnische als een raciale connotatie. Een expliciete verwijzing naar ras in termen van huidskleur komt echter ook voor (78 keer).

Iedere aanduiding van identiteit heeft een andere functie, afhankelijk van de sociaal-politieke betekenis van het label. De analyse door de tijd heen laat zien dat labels die media toepassen wanneer politici met migratieachtergrond de politieke arena betreden, blijven 'plakken'. In de eerste zes maanden van de ambtsperiode zijn er nauwelijks pieken in het toeschrijven van identiteiten aan Tweede Kamerleden. Bij aantreden beschrijven kranten Kamerleden vooral in neutrale termen. Bovendien zijn de identiteiten die media toebedelen aan Kamerleden met een migratieachtergrond afhankelijk van de politieke context. In de volgende paragrafen bespreken we de betekenis die wordt gegeven aan de meest voorkomende toegeschreven identiteiten per categorie.

6.1. *Herkomstland*

Sinds de beëdiging van het eerste Kamerlid met een migratieachtergrond in 1986 gebruiken media het herkomstland als label van verschil en passen het toe bij *alle* Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond. Farah Karimi (GroenLinks) wordt bijvoorbeeld beschreven als een politieke vluchteling uit Iran en Nebahat Albayrak (PvdA) als de dochter van een analfabete steigerbouwer uit Turkije. Hoewel kranten dit soort feiten vaak vermelden in een interview over de persoonlijke achtergrond van een Kamerlid, wordt de achtergrond van een Kamerlid ook regelmatig aangehaald in contexten waarin geen relatie bestaat met het besproken onderwerp in een artikel, en gebruikt om het anders-zijn van een Kamerlid aan te duiden: '[...] dat na ruim drie jaar Tweede Kamer en die tiende plaats op de kandidatenlijst de uitdrukking "Troetel Turk" opnieuw valt maakt Albayrak eerder moe dan boos' (Slavenburg, 2001).

6.2. *Regionale afkomst*

Regionale binding met Nederlandse provincies, steden of dorpen is naast het herkomstland het vaakst (238 keer bij 31 Kamerleden) gebruikt om een Tweede Kamerlid

te beschrijven. Kranten benadrukken de regionale binding vooral als bewijs van het Nederlanderschap, zoals blijkt uit een citaat van Malik Azmani (VVD): 'Het is wel bizar dat ik steeds weer word beoordeeld op mijn afkomst. Ik ben een geboren Nederlander en een Fries' (Boonstra, 2015). Media belichten de woon- of geboorteplaats in Nederland positief en maken buitenlandse afkomst secundair. Het op deze manier benoemen van regionale binding dient als bevestiging dat er geen sprake is van conflicterende loyaliteiten naar het herkomstland en (voormalige) burgers in Nederland.

6.3. *Gender*

Kranten omschrijven vrouwelijke Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond in de data 15 keer vaker dan mannen in termen van hun geslacht, respectievelijk 236 en 16 keer. Dat komt overeen met bevindingen uit eerder genoemd onderzoek in Angelsaksische landen, waarin het gender van mannen onbenoemd blijft. Het feit dat er in absolute aantallen meer vrouwelijke Kamerleden (30) zijn geweest met een migratieachtergrond dan mannen (25), maakt hierin geen verschil. Nagenoeg alle vrouwelijke Tweede Kamerleden zijn ten minste één keer benoemd als vrouw. Zes mannelijke Kamerleden met een migratieachtergrond worden ten minste één keer genoemd als man.³ Kranten noemen man-zijn vooral als onderdeel van gezegden die mannelijke eigenschappen benadrukken. Bijvoorbeeld: 'Klaver is een man van de toekomst' (Vrijsen, 2015) of 'El Fassed is een man van de lange adem' (van Gorp, 2011). Vrouw-zijn is daarentegen het meest besproken in combinatie met het herkomstland en met een islamitische identiteit of achtergrond, beide categorieën die Kamerleden als anders of niet-Nederlands aanmerken.

6.4. *Religie*

Verwijzingen naar religie – met name islam (159 keer) – komen veel voor. Dat is niet verwonderlijk omdat meer dan de helft (34) van de Kamerleden met een migratieachtergrond is geboren – of een van hun ouders – in een land waarin de islam de officiële religie is. De berichtgeving noemt de islamitische achtergrond van het merendeel van deze Kamerleden (25) in ieder geval één keer. De overigen zijn beschreven als atheïst⁴ of helemaal niet besproken in termen van religie.⁵ Bij ongeveer de helft van de Kamerleden (12) die kranten in termen van de islam beschrijven ligt de nadruk op een moderne, matige en/of seculiere invulling van religie in de privésfeer. De berichtgeving over de andere helft (13) presenteert hen als actieve moslims, zonder nadruk op seculiere religie en het privédoel. Zo wordt Tofik Dibi geciteerd: 'Ik ben een overtuigd moslim en de Koran die naast mijn bed ligt, is veel dikker dan de Donald Duck' (Dibi, 2008).

Nihat Eski, Mustafa Amhaouch en Coşkun Çörüz nemen een bijzondere positie in. Media beschrijven hen als praktiserend moslim en zij zijn Kamerlid namens het CDA, een christelijke partij. Hun plaats in de partij is niet vanzelfsprekend en wordt bekritiseerd. Zo wordt over Çörüz geschreven: ‘Sommigen zien hem als het ideale allochtone rolmodel, velen noemen hem minder vleidend “beroepsallochtoon”’ (Erdogan, 2001).

Van 25 Kamerleden bij wie de islamitische achtergrond benoemd wordt, is ongeveer de helft vrouw (11/25). Na aanslagen op de Twin Towers gaan het label ‘vrouw’ en ‘moslim’ of ‘moslima’ vaak samen, terwijl mannen niet het label van ‘moslim-man’ krijgen. Albayrak zegt in een interview: ‘Toen werd ik door de buitenwereld ineens uitgemaakt voor “moslima” – een wonderlijk, echt Nederlands, post-9/11-woord. Opvallend hoor. Zouden andere talen ook een aparte aanduiding hebben voor vrouwelijke moslims?’ (van den Brand, 2010).

6.5. *Intersecties van categorieën*

Behalve de eerdergenoemde vier meest beschreven identiteiten waren in de data leeftijd, Nederlands burgerschap en allochtoon veel gebruikte categorieën om de Kamerleden met een migratieachtergrond te omschrijven. Tabel 2 laat zien dat kranten de identiteit van vrouwen in meer diversiteit bespreken dan mannen. Herkomstland is bij beide genders het belangrijkste label van verschil. Bovendien zijn vrouwen in meer verschillende en andere termen beschreven.

TABEL 2. Meest toegewezen identiteiten aan mannelijke en vrouwelijke Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond.

Vrouwelijke Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond		Mannelijke Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond	
Identiteitslabel	Aantal keer toegewezen	Identiteitslabel	Aantal keren toegewezen
1. Herkomstland	623	1. Herkomstland	470
2. Gender	237	2. Regionale locatie	128
3. Religie	126	3. Nederlands	80
4. Regionale locatie	110	4. Religie	78
5. Nederlands	101	5. Leeftijd (jong)	67
6. Allochtoon	80	6. Allochtoon	49
7. Dubbele nationaliteit	78		
8. Vluchteling	47	Overig	45
9. Ouderschap	40		
10. Ras (kleur)	35		
Overig	110		
Totaal	1.587	Totaal	917

De representatie van Tweede Kamerleden in de media draait niet om een enkele categorie, zoals gender of ras, maar vormt een intersectioneel geheel. Tabel 3 toont de meest voorkomende intersecties voor mannen en vrouwen. Het is opvallend dat onder vrouwen de meest voorkomende intersecties samengaan met het label 'vrouw', gecombineerd met: 'Turks', 'Marokkaans', 'allochtoon', 'zwart' en 'migrant'. Voorts is dubbele nationaliteit een veelvoorkomend label. Bij mannen zijn de herkomstlanden Turkije en Marokko het meest voorkomend, maar die worden gecombineerd met 'Nederlands'.

Intersectioneel zien we een aanzienlijk genderverschil. Voor mannen verkleint intersectionaliteit de afstand tot de norm politicus, terwijl het voor vrouwen het verschil juist versterkt. Labels van verschil op basis van herkomstland van mannen gaan samen met labels die juist hun binding met Nederland of een Nederlandse regio kenmerken en neutraliseren het verschil. Terwijl de onderzochte media vrouwen van Turkse origine aanmerken als 'Turkse vrouw', beschrijven zij mannen als 'Turkse Nederlander'. Van de meest voorkomende intersectionele labels onder vrouwen is er niet een die het afwijken van de norm neutraliseert, zoals dat bij mannen bij de meest voorkomende intersecties wel het geval is.

In een citaat ageert Vera Bergkamp (D66) tegen de labels 'Marokkaan' en 'lesbisch' en spreekt de wens uit neutraler te worden besproken:

In Nederland heerst een hokjesgeest. Dat is makkelijk omdat het overzichtelijk is maar het doet geen recht aan het individu. Ik ben lesbisch, ik ben half-Marokkaans, maar ik ben ook vrouw, mens, Amsterdammer, wereldburger. Dat zijn beschrijvingen die meer bij mij passen.
(Riemersma, 2013)

TABEL 3. Meest toegewezen intersecties van identiteiten aan mannelijke en vrouwelijke Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond.

Vrouwelijke Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond		Mannelijke Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond	
Intersecties van identiteitslabels	Aantal keer toegewezen	Intersecties van identiteitslabels	Aantal keren toegewezen
Turks + Vrouw	26	Nederlands + Marokkaans	21
Marokkaans + Vrouw	25	Nederlands + Turks	20
Allochtoon + Vrouw	24	Marokko + Amsterdam	9
Ras (kleur) + Vrouw	22	Marokko + Leeftijd	8
Dubbele nationaliteit + Marokkaans	22	Overig	112
Dubbele nationaliteit + Turks	20		
Migrant + Vrouw	19		
Overig	151		
Totaalaantal intersecties	309	Totaalaantal intersecties	170

7. Toon van representatie

Het benadrukken van achtergrondkenmerken kan Kamerleden met een migratieachtergrond in een positief of negatief licht plaatsen. De vraag is of, in overeenstemming met de literatuur, vrouwen met een migratieachtergrond negatiever in beeld komen dan mannen. Aangezien onze studie meer intersecties vindt dan gender en etniciteit alleen, kijken wij ook welke intersecties negatiever uitpakken. Wij doen dat aan de hand van vijf portretten van de Kamerleden die in neutrale én niet-neutrale termen het meeste aandacht genereerden: Nebahat Albayrak (PvdA), Khadija Arib (PvdA), Ayaan Hirsi Ali (VVD), Jesse Klaver (GroenLinks) en Tofik Dibi (GroenLinks) (zie Tabel 4). Deze Kamerleden hadden allen een prominente plaats in hun partij. Het is daarom niet verwonderlijk dat zij meer *newsworthy* zijn dan anderen. Voor elk van deze politici analyseren we de ‘golven’ waarin kranten hen bespraken in termen van identiteit.

TABEL 4. **Overzicht van meest besproken Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond, in neutrale termen en in termen van identiteit.**

Naam	Totaal aantal artikelen	Aantal artikelen verwijzend naar identiteit	Aantal identiteitslabels
Nebahat Albayrak	1.926	144	359
Khadija Arib	1.908	141	281
Ayaan Hirsi Ali	4.619	128	246
Tofik Dibi	2.582	74	160
Jesse Klaver	3.146	72	176

7.1. Nebahat Albayrak

Albayrak was PvdA-Kamerlid in drie parlementen tussen 1998 en 2012. De onderzochte media bespreken Albayrak verreweg het meest in termen van haar identiteit (358 keer). Haar Turkse achtergrond en haar gender vallen in de beschrijving van haar identiteit het vaakst samen, naast haar dubbele nationaliteit. Wanneer wij de beschrijving van Albayrak in de media over haar gehele periode in de Tweede Kamer bekijken, vallen hierin een aantal pieken op. De eerste piek in beschrijvingen van identiteit vindt plaats in november 2002 wanneer zij als vierde op de kandidatenlijst van de PvdA geplaatst is. Kranten bespreken haar dan vooral als jonge, allochtone vrouw, ‘de vleesgeworden emancipatie die de PvdA voorstaat’ (Olgun, 2002). In 2006 komt Albayrak in het nieuws vanwege haar Turkse nationaliteit, na uitspraken over de Armeense genocide; ze zou geen afstand nemen van het Turkse standpunt. Zij wordt hierover geciteerd:

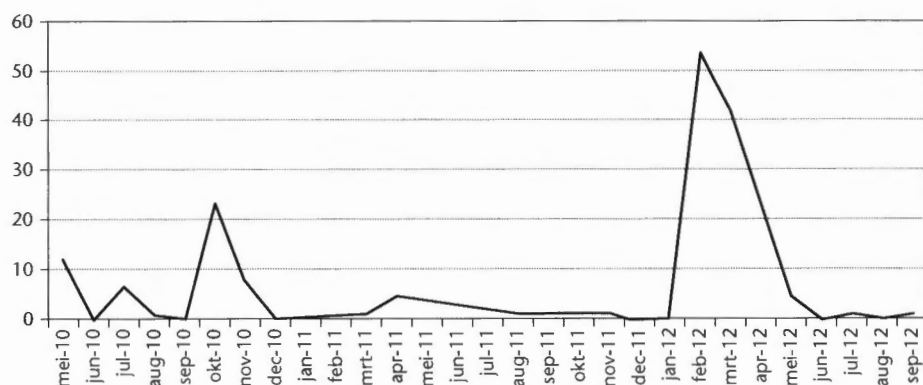
Zelf voel ik me honderd procent Nederlandse, maar ook honderd procent Turkse, bijvoorbeeld als ik met mijn moeder sta te koken. Ik heb nooit pro-

blemen gehad met die dubbele identiteit. [...] Het lijkt wel alsof het er niet meer toe doet wat ik zeg, mensen willen het niet horen. Ik heb het gevoel dat ik een permanent loyaliteitsexamen moet afleggen.

(van Lambalgen, 2006)

Figuur 1 laat zien dat de grootste piek plaatsvindt in 2012, wanneer Albayrak zich kandidaat stelt voor het fractievoorzitterschap van de PvdA:

Ze heeft een verhoogd profiel door haar Turkse afkomst. Ze woont inmiddels meer dan veertig jaar in Nederland, dus voor haar is dat geen issue meer. Voor andere partijen waarschijnlijk wel. Van die zwakte kan ze een sterkte maken. De gunfactor, zoals dat in Den Haag heet, kan in haar voordeel werken. (Broekhuizen & Berentsen, 2012)

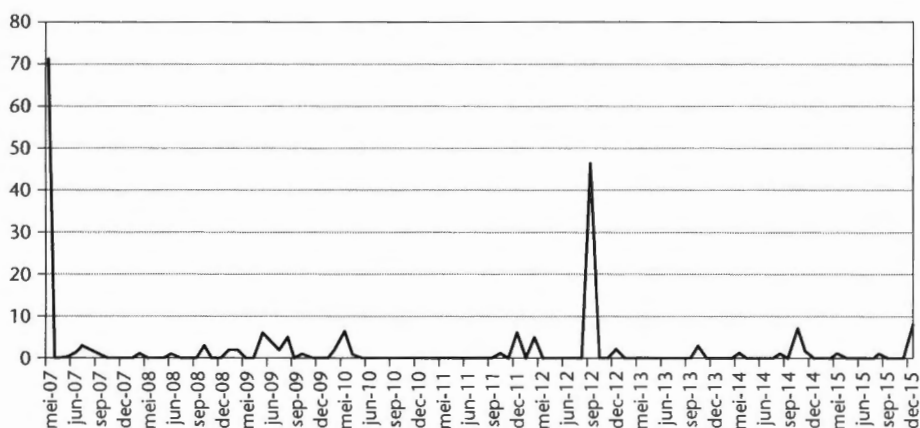

FIGUUR 1. Toegeschreven identiteiten aan Nebahat Albayrak over de periode 21-05-2010 tot 20-09-2012.

7.2. Khadija Arib

Khadija Arib was PvdA-Kamerlid in zes parlementen tussen 1998 en 2015 en is na Albayrak het meest besproken Kamerlid in termen van identiteit. De meest gebruikte beschrijvingen van Arib zijn haar Marokkaanse afkomst, gender, dubbele nationaliteit en religieuze overtuiging als moslim. In 2007 kwam zij onder vuur te liggen; haar advieswerk voor de Marokkaanse koning zou conflicteren met haar Kamer-werk. Geert Wilders van de Partij van de Vrijheid (PVV) eiste dat Arib haar Marokkaanse paspoort opgaf in een Kamerdebat. Op dit moment overheerst in de berichtgeving over Arib haar dubbele nationaliteit en haar Marokkaanse afkomst, die kranten positioneren als conflicterend met haar Nederlandschap. Zij wordt

geciteerd: 'Er wordt openlijk getwijfeld aan wat je kunt omdat je vrouw bent, een andere achtergrond hebt. Terwijl je ook zou kunnen zeggen: dat ik al veertien jaar in de Kamer zit, bewijst dat ik het kan' (Ruiter, 2012). De laatste piek in toegeschreven identiteiten is te zien in september 2012 (Figuur 2), wanneer Arib zich kandidaat stelt voor het Kamervoorzitterschap. Op dat moment overheersen haar dubbele nationaliteit en haar beheersing van de Nederlandse taal in de berichtgeving; Arib zou de eerste 'allochtone' Kamervoorzitter zijn. De PVV haalde aan niet te kunnen functioneren met een Kamervoorzitter met twee paspoorten en eiste wederom dat zij haar Marokkaanse nationaliteit opgaf.

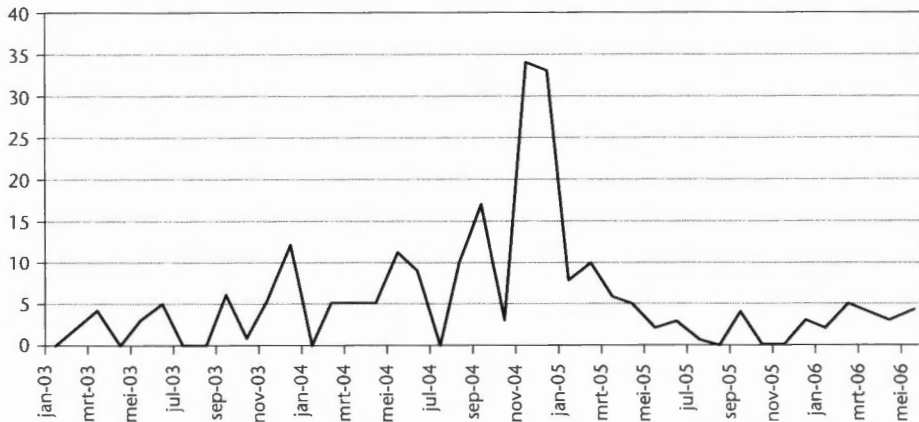

FIGUUR 2. Toegeschreven identiteiten aan Khadija over de periode 01-03-2007 tot 12-12-2015.

7.3. Ayaan Hirsi Ali

Hirsi Ali was Kamerlid (VVD) in één kabinetsperiode tussen 2003 en 2006. De meest besproken labels van identiteit zijn haar Somalische afkomst, haar gender en haar religie. Hirsi Ali wekte veel media-aandacht door haar scherpe kritiek op de islam. Kranten omschrijven haar als: "De zwarte Voltaire". "Linkse Pim". "Moeder Courage". Dat mag zo zijn, maar ook de Somalische politicoloog is onderhevig aan de wetten van het maaiveld' (Camps, 2003). Kranten belichten haar identiteit op een aantal cruciale momenten. De eerste piek in beschrijvingen (Figuur 3) is een reactie op de door Theo van Gogh regisseerde film *Submission* over de positie van vrouwen in de islam in september 2004, waarvoor Hirsi Ali het script schreef. Op 29 augustus 2004 werd deze film uitgezonden tijdens een optreden van Hirsi Ali in het televisieprogramma 'Zomergasten'. De grootste golf is te zien in november 2004 tot januari 2005, de periode na de moord op Theo van Gogh. De moordenaar van

van Gogh liet op zijn lichaam een brief met daarin doodsbedreigingen aan Hirsi Ali achter, waarna zij onderduikt: 'Ayaan Hirsi Ali is een vrouw met een stem, een vrouw met een missie, die de mond gesnoerd moest worden' (Harmsen, 2004). In 2006 ontstond controverse nadat bleek dat Hirsi Ali tijdens haar asielprocedure onjuiste informatie had verschaft. Dat leidde tot het nietig verklaren van haar naturalisatie, haar aftreden volgde. In deze periode is Hirsi Ali veel besproken in termen van haar identiteit maar omdat dit onderzoek de zitting in de Tweede Kamer betreft, valt deze periode hierbuiten.

FIGUUR 3. Toegeschreven identiteiten aan Ayaan Hirsi Ali over de periode 30-01-2003 tot 07-05-2006.

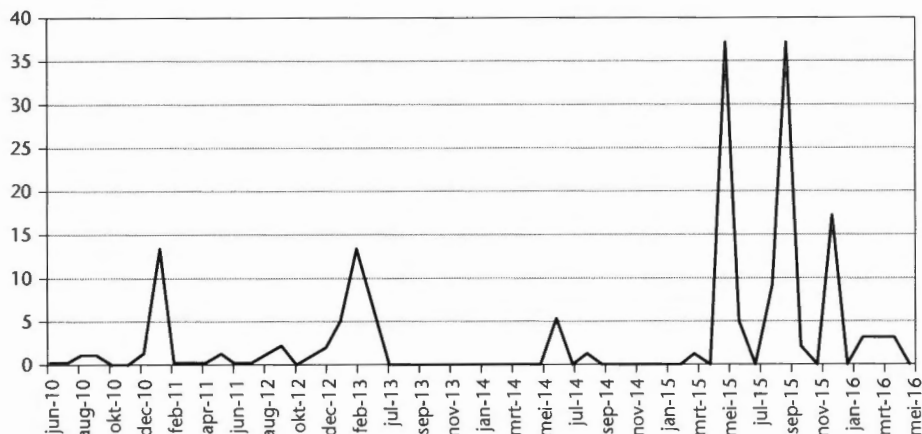
7.4. Jesse Klaver

Klaver (GroenLinks) heeft zitting in twee periodes tussen 2010 en 2017 in de Kamer. Kranten noemen hem in deze periode vooral in relatie tot zijn leeftijd, zijn Marokkaanse achtergrond en zijn geboortestad Roosendaal. Vaak genoemde overlappende identiteiten zijn Klavers Marokkaans-Indonesische wortels, burgerlijke stand en vaderschap. Zijn niet-Nederlandse achtergrond wordt omschreven als iets waaruit Klaver politiek voordeel kan behalen.

Jesse Klaver. Liefeling van alle moeders, geheimtip van de meisjes uit zijn klas, maar zelfs de jongens kunnen hem pruimen. En dan óók nog half-Marokkaans, met een tikje moeilijke jeugd, waar hij glorieus uit oprees. Een castingbureau zou het zo ideaal niet kunnen verzinnen. Hij komt overal mee weg.

(Truijens, 2015)

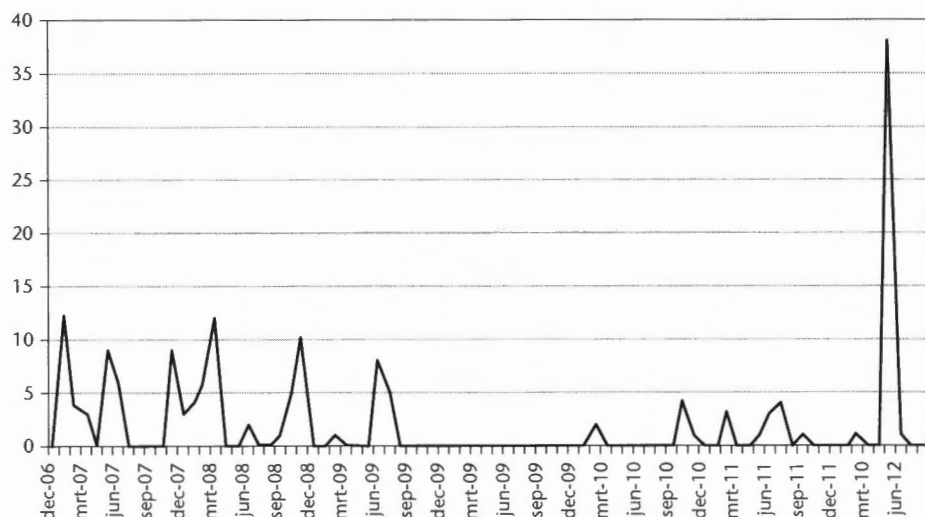
Een piek in beschrijvingen van Klavers identiteit vindt plaats na het opstappen van partijleider Jolande Sap na de verkiezingsnederlaag van GroenLinks in 2013 (Figuur 4). Hoewel Klaver campagneleider was, wordt de nederlaag hem niet aangerekend en merkt de partij hem aan als mogelijke nieuwe partijleider. Een tweede piek zien we wanneer Klaver in 2015 inderdaad is verkozen tot nieuwe fractievoorzitter van GroenLinks. Op dat moment komt hij vooral in de media in termen van zijn leeftijd: 'benjamin', 'golden boy', 'snotneus', 'kroonprins' en 'naïeveling'.

FIGUUR 4. Toegeschreven identiteiten aan Jesse Klaver over de periode 07-06-2010 tot 31-05-2016.

7.5. Tofik Dibi

Tofik Dibi (GroenLinks) diende de Kamer in twee periodes tussen 2006 en 2012. Beschrijvingen van Dibi betreffen vooral zijn Marokkaanse achtergrond, zijn (jonge) leeftijd en dubbele nationaliteit. Vanaf zijn binnenkomst beschrijven kranten hem als jong en onervaren; hij was het jongste kamerlid op dat moment. Een opvallend hoge piek in toeschrijvingen van identiteiten vindt plaats in juni 2012 (Figuur 5), wanneer Dibi een gooi doet naar het partijleiderschap van GroenLinks. Zijn leeftijd en Marokkaanse achtergrond staan dan prominent op de voorgrond in de berichtgeving over Dibi. De toon is voornamelijk negatief en sceptisch over Dibi's kansen in de strijd rond het partijleiderschap. De Telegraaf schrijft over zijn kandidatuur: 'Dat is geen democratie, maar de megalomanie van een 31-jarig kind' (Van der Klundert, 2012).

FIGUUR 5. Toegeschreven identiteiten aan Tofik Dibi over de periode 30-11-2006 tot 20-09-2012.

Wat deze portretten laten zien is dat kranten de achtergrond sterk benadrukken op het moment dat Kamerleden een positie van macht in het kabinet of de partij nastreven. Klaver, Dibi en Albayrak probeerden partijleider te worden. Hier werd een respectievelijk Marokkaanse en Turkse achtergrond vooral genoemd als iets positiefs waarmee ze hun voordeel kunnen doen.

De twee Kamerleden met een migratieachtergrond die als enige een positie in een kabinet hebben verworven als staatssecretaris (Albayrak) en Kamervoorzitter (Arib) kregen de meeste negatieve aandacht met betrekking tot hun dubbele nationaliteit en loyaliteit ten aanzien van Nederland versus bindingen met het herkomstland. Dat zijn vooral reflecties in berichtgeving op aantijgingen van de PVV. Bij de twee mannen wordt de jonge leeftijd negatief genoemd in relatie tot een machtige positie in de partij. Ten slotte vormt Hirsi Ali een uitzondering die bijzondere media-aandacht kreeg in relatie tot haar kritiek op de islam. De doodsbreiging aan haar adres en haar noodgedwongen onderduiken maakten haar veel besproken.

Over genderverschillen kunnen we op basis van deze vijf portretten geen uitspraken doen. Wat wel blijkt uit de analyse is dat toegeschreven identiteiten niet samengaan met berichtgeving over *inhoudelijke* successen op basis van competenties. In de gevallen waarbij vooral politieke kwalificaties een rol zouden moeten spelen (zoals bij het ambiëren van partijleiderschap) spreken kranten de Tweede Kamerleden met een migratieachtergrond juist aan op hun persoonlijke – en dus niet politieke – kenmerken. Op basis van persoonlijke kenmerken wordt hun ge-

schiktheid in twijfel getrokken. Kortom, media representeren Kamerleden met een migratieachtergrond het meest in termen van hun individuele anders-zijn als zij een politieke stap willen zetten.

8. Conclusie

Onderzoek laat zien dat vrouwen niet alleen ondervertegenwoordigd zijn, maar ook minder zichtbaar in de media. Wanneer ze wel in de media komen, wordt hun gender benadrukt en is er minder aandacht voor hun inhoudelijke programma. Een intersectionele analyse van dertig jaar mediarepresentatie van alle Kamerleden met een migratieachtergrond in Nederland toont dat dit patroon anders werkt bij politici met een migratieachtergrond. Onder deze groep zijn vrouwen zichtbaarder in de media dan mannen. Niet alleen noemen kranten hen relatief vaker in neutrale termen, ze beschrijven hen ook vaker in termen van identiteit. Vrouwen met een migratieachtergrond zijn 'hyperzichtbaar.'

Hyperzichtbaarheid van vrouwen met een migratieachtergrond wordt versterkt door de nadruk op hun andere achtergrond op basis van intersecties van herkomstland, gender en religie. Hoewel met name het herkomstland ook bij alle mannelijke Kamerleden met een migratieachtergrond ten minste wel een keer wordt genoemd, bespreken kranten mannen meer in neutrale termen en in minder diversiteit dan vrouwen. De nadruk bij mannen ligt op de combinatie van herkomstland en regionale binding met Nederland. Regionale binding fungeert als een contrast met het buitenland, en toont ofwel een volledige loyaliteit aan Nederland ofwel een gebalanceerde synergie. De beperkte verwijzingen naar mannelijkheid dienen om stereotype mannelijke eigenschappen zoals kracht, visie en kunde te onderstrepen. Mannen met een migratieachtergrond liggen daarmee dichterbij de norm-politicus dan vrouwen, omdat hun achtergrond vaker onbenoemd blijft.

Kranten bevragen de kwaliteit als de loyaliteit van vrouwen meer dan mannen, zelfs als zij hen met dezelfde categorie beschrijven. Vrouwen genereren meer aandacht, maar die kwantiteit is niet per definitie positief. Vrouwen wijken meer af van de norm omdat er intersectioneel meer nadruk wordt gelegd op hun anders-zijn dan bij mannen. Representatie wordt meer gevat in stereotypes en is hierdoor negatiever dan bij mannen. De analyse van de nieuwsgolven van de meest nieuwswaardige politici laat zien dat media hen vooral in termen van hun identiteit bespreken als zij een hogere machtspositie in de partij ambiëren. Het anders-zijn wordt negatief aangevoerd en trekt hun politieke competenties in twijfel.

Onze bevindingen genereren nieuwe inzichten in de manier waarop zichtbaarheid van opgelegde identiteiten samenhangen met in- en uitsluiting van het po-

litieke machtscentrum. De inductieve benadering gaat voorbij aan de standaard onderzoekscategorieën gender en ras/ethniciteit. Hieruit blijkt dat de betekenis van categorieën contextafhankelijk is en varieert binnen groepen, tussen groepen en over tijd. Categorieën blijken zowel gebonden aan nationale contexten – herkomstland is belangrijker dan ras in de Nederlandse context – als aan de politieke context. Vergelijkend vervolgonderzoek moet aantonen of er verschillen zijn en overeenkomsten tussen politici met en politici zonder migratieachtergrond en wat dat betekent voor hun machtspositie.

Noten

1. <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm> (geraadpleegd op 26 april 2017).
2. Het totaal van 37.228 artikelen komt tot stand doordat de open zoektermen in LexisNexis veel neutrale en dubbele artikelen opleveren. Bij de opname zijn artikelen met groot aantal overeenkomsten samengevoegd. Artikelen die hetzelfde algemene bericht in andere bewoordingen verslaan, worden echter wel opgenomen door LexisNexis, waardoor het totaal vertekend raakt.
3. Jesse Klaver, Arjan El Fassed, Ahmed Marcouch, Mohammed Rabbae, Usman Santi en João Varela.
4. Sadet Karabulut en Keklik Yücel.
5. Vera Bergkamp, Yasemin Çegerek, Metin Çelik, Arjan El Fassed, Jesse Klaver en Sultan Günal-Gezer.

Bibliografie

- Adcock, C. (2010). The Politician, The Wife, The Citizen, and her Newspaper. *Feminist Media Studies*, 10(2), 135-159.
- Bergsma, B. (2012, 25 september). Arib: ik dien Nederland al 14 jaar. *Algemeen Nederlands Persbureau (ANP)*.
- Broekhuizen, K. & Berentsen, L. (2012, 29 februari). Geen gebrek aan leiderschapsambitie bij de PvdA. *Het Financieel Dagblad*.
- Boonstra, M. (2015, 11 april). Ik was een kind van een fabrieksarbeider, dus kreeg ik een lts-advies. *Dagblad van het Noorden*.

- Caliendo, S.M. & McIlwain, C.D. (2006). Minority candidates, media framing, and racial cues in the 2004 election. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 11(4), 45-69.
- Campbell, R. & Childs, S. (2010). 'Wags', 'Wives' and 'Mothers'... But what about Women Politicians? *Parliamentary Affairs*, 63(4), 760-777.
- Camps, H. (2003, 20 september). Ayaan Hirsi Ali: Ik heb links de illusies afgepakt. *Elsevier*.
- Campus, D. (2013). *Women political leaders and the media*. Londen: Springer.
- Celis, K., Erzeel, S., Mügge, L., & Damstra, A. (2014). Quotas and intersectionality: Ethnicity and gender in candidate selection. *International Political Science Review*, 35(1), 41-54.
- Celis, K., Erzeel, S., & Mügge, L. (2015). Intersectional Puzzles: Understanding Inclusion and Equality in Political Recruitment. *Politics & Gender*, 11(4), 765-770.
- Childs, S. (2006). The Complicated Relationship between Sex, Gender and the Substantive Representation of Women. *European Journal of Women's Studies*, 13(1), 7-21.
- De Vos, D. (2014). Which politicians pass the news gates and why? Explaining inconsistencies in research on news coverage of individual politicians. *International Journal of Communication*, 8(24), 2438-2461.
- Dibi, T. (2008, 26 maart). Ga eens een echt debat aan. *De Volkskrant*.
- Erdogan, A. (2001, 29 mei). CDA's eigen 'troetel'-allochtoon. *De Volkskrant*.
- Erzeel, S. & Mügge, L. (2016). Introduction: Intersectionality in European political science research. *Politics*, 36(4), 341-345.
- Evans, E. (2016). Diversity Matters: Intersectionality and Women's Representation in the USA and UK. *Parliamentary Affairs*, 69(3), 569-585.
- Falk, E. (2008). *Women for President: Media Bias in Eight Campaigns*. Champaign: University of Illinois Press.
- Falk, E. (2013). Clinton and the playing-the-gender-card metaphor in campaign news. *Feminist Media Studies*, 13(2), 192-207.
- Freidenvall, L. (2016). Intersectionality and candidate selection in Sweden. *Politics*, 36(4), 355-363.
- Galtung, J. & Ruge, M.H. (1965). Patterns of Diplomacy: A Study of Recruitment and Career Patterns in Norwegian Diplomacy. *Journal of Peace Research*, 2(2), 101-135.
- Garcia-Blanco, I. & Wahl-Jorgensen, K. (2012). The discursive construction of women politicians in the European press. *Feminist Media Studies*, 12(3), 422-441.
- Gershon, S. (2012). When race, gender, and the media intersect: campaign news coverage of minority congresswomen. *Journal of Women, Politics & Policy*, 33(2), 105-125.
- Hancock, A.-M. (2007). When Multiplication Doesn't Equal Quick Addition: Examining Intersectionality as a Research Paradigm. *Perspectives on Politics*, 5(1), 63-79.
- Hancock, A.M. (2016). *Intersectionality: An intellectual history*. New York: Oxford University Press.

- Hamlin, R., Bloemraad, I., & de Graauw, E. (2015). Political stories: media narratives of political participation by Asian immigrants in the US and Canada. *Politics, Groups, and Identities*, 4(3), 425-443.
- Harmsen, A. (2004, 20 november). Ayaan, mijn hart huilt. *Trouw*.
- Heldman, C., Carroll, S.J., & Olson, S. (2005). 'She brought only a skirt': print media coverage of Elizabeth Dole's bid for the Republican presidential nomination. *Political Communication*, 22(3), 315-335.
- Hughes, M.M. (2011). Intersectionality, quotas, and minority women's political representation worldwide. *American Political Science Review*, 105(03), 604-620.
- Hughes, M.M. (2013). The intersection of gender and minority status in national legislatures: The minority women legislative index. *Legislative Studies Quarterly*, 38(4), 489-516.
- Kahn, K.F. & Goldenberg, E.N. (1991). Women candidates in the news: An examination of gender differences in US Senate campaign coverage. *Public Opinion Quarterly*, 55(2), 180-199.
- Mariani, M., Marshall, B.W., & Mathews-Schultz, A.L. (2015). See Hillary Clinton, Nancy Pelosi, and Sarah Palin run? Party, ideology, and the influence of female role models on young women. *Political Research Quarterly*, 68(4) 716-731.
- Midtbø, T. (2011). Explaining media attention for Norwegian MPs: A new modelling approach. *Scandinavian Political Studies*, 34(3), 226-249.
- Mügge, L., & Damstra, A. (2013). Gender en etniciteit in de Tweede Kamer: streefcijfers en groepsvertegenwoordiging. *Res Publica*, 55(3), 339-358.
- Mügge, L.M., & Erzeel, S. (2016). Double Jeopardy or multiple advantage? Intersectionality and political representation. *Parliamentary Affairs*, 69(3), 499-511.
- Mügge, L.M., Van der Pas, D. Van de Wardt, M., & Van Gulphen, A.S. (te verschijnen). Diversity in Dutch Provincial and National Parliaments, 1994-2015. In L. Morales & Th. Saalfeld (Eds.), *Pathways* (Vol. I). Oxford: Oxford University Press.
- Niven, D. (2004). A fair test of media bias: Party, race, and gender in coverage of the 1992 house banking scandal. *Polity*, 36(4), 637-649.
- Olgun, A. (2002, 18 februari). De snelle opmars van het Kamerlid Nebahat Albayrak; 'Zij voltooit de emancipatie van haar familie'. *NRC Handelsblad*.
- Pathways (2016). *Pathways to Power: The Political Representation of Citizens of Immigrant Origin in Eight European Democracies*. <http://pathways.eu/wp-content/uploads/2016/02/Pathways-to-power-leaflet-FINAL.pdf> (laatst geraadpleegd op 20-11-2017).
- Penninx, R. & Vermeulen, H. (1994). *Het democratisch ongeduld. De emancipatie en integratie van zes doelgroepen van het minderhedenbeleid*. Amsterdam: Spinhuis.
- Randall, V. (2016). Intersecting Identities: Old Age and Gender in Local Party Politics. *Parliamentary Affairs*, 69(3), 531-547.
- Riemersma, G. (2013, 16 februari). De hokjesvrouw. *De Volkskrant*.

- Rosar, U., Klein, M., & Beckers, T. (2008). The frog pond beauty contest: Physical attractiveness and electoral success of the constituency candidates at the North Rhine-Westphalia state election of 2005. *European Journal of Political Research*, 47(1), 64-79.
- Ross, K., Evans, E., Harrison, L., Shears, M., & Wadia, K. (2013). The Gender of News and News of Gender a Study of Sex, Politics, and Press Coverage of the 2010 British General Election. *The International Journal of Press/Politics*, 18(1), 3-20.
- Ruiter, F. (2012, 1 december). Een ode aan de Nederlandse vrouw in 40 portretten. *Opzij*.
- Scammell, M. & Semetko, H. A. (2008). *Election news coverage in the UK. Handbook of election news coverage around the world*. New York: Routledge.
- Severs, E., Celis, K., & Erzeel, S. (2016). Power, privilege and disadvantage: Intersectionality theory and political representation. *Politics*, 36(4) 346-354.
- Sheafer, T. & Wolfsfeld, G. (2009). Party systems and oppositional voices in the news media: A study of the contest over political waves in the United States and Israel. *The International Journal of Press/Politics*, 14(2), 146-165.
- Slavenburg, P. (2001, 30 oktober). De bliksemcarrière van Nebahat Albayrak. *Rotterdams Dagblad*.
- Sreberny-Mohammadi, A. & Ross, K. (1996). Women MPs and the media: Representing the body politic. *Parliamentary Affairs*, 49(1), 103-116.
- Tolley, E. (2015). *Framed: Media and the coverage of race in Canadian politics*. Vancouver: UBC Press.
- Tresch, A. (2009). Politicians in the media: Determinants of legislators' presence and prominence in Swiss newspapers. *The International Journal of Press/Politics*, 14(1), 67-90.
- Truijens, A. (2015, 3 oktober). Met toets waren Jesses talenten eerder ontdekt. *De Volkskrant*.
- Van de Klundert, R. (2012, 19 mei). Een 31-jarig kind. *De Telegraaf*.
- Van den Brand, A. (2010, 5 november). De kansel is mij niet vreemd. *Trouw*.
- Van Gorp, C. (2011, 16 juni). Regel meer hulp vanuit Europa. *Trouw*.
- Van Lambalgen, J. (2006, 1 november). Vrouw in het nieuws; Nebahat Albayrak, Tweede Kamerlid PvdA. *NRC Handelsblad*.
- Vrijzen, E. (2015, 26 januari). Jonge leider is roerganger van trendy minderheid. Onderschat 'm niet. *Financieel Dagblad*.
- Ward, O. (2017). Intersectionality and Press Coverage of Political Campaigns Representations of Black, Asian, and Minority Ethnic Female Candidates at the UK 2010 General Election. *The International Journal of Press/Politics*. 22(1), 43-66.